

JEDNAK KSIĄZKI

GDAŃSKIE CZASOPISMO HUMANISTYCZNE

2017 nr 7

Pomiędzy dziećmi i dorosłymi

OD REDAKCJI

TAM I Z POWROTEM

MONIKA GRABAN-POMIRSKA

Uniwersytet Gdański
Instytut Filologii Polskiej

Książki dla dzieci, jak sama nazwa wskazuje, czytają dzieci. Użycie czasownika „czytają” jest tu nieprecyzyjne, bo przecież mali odbiorcy długi czas poznają tekst przez pośrednika – dorosłego, który z większą lub mniejszą przyjemnością spełnia wychowawczy obowiązek wprowadzenia dziecka w świat literatury. Zatem i każdy dorosły mimowolnie jest czytelnikiem literatury dziecięcej, oddając się tej „już nie dla niego” lekturze z – najczęściej skrywaną – satysfakcją. Wciąż jednak określenie „to napisane dla dzieci” może deprecjonować tekst. Niekiedy bez większego wstydu i zażenowania przyznajemy się do czerpania przyjemności z książek dziecięcych, ale dlatego że – jak się tłumaczymy – pozwalają one na nostalgiczny powrót do utraconej krainy dzieciństwa. Jedynie o pozycjach klasycznych, arcydziełach literatury dziecięcej mawia się, że rosną razem z czytelnikiem, który dopiero w dorosłym wieku potrafi odkryć ich głębszy sens i znaczenie. A przecież zachodzi także proces odwrotny – tzw. obniżanie wieku adresata. Historyczne początki literatury dla dzieci biorą się z przykrawania, adaptacji, przeróbek tekstów dorosłych na użytek maluczkich (*Robinson Krusoe*, *Podróż Gulinera*, *Don Kichot*). Z kolei ludowe opowieści, nie przeznaczone dla dzieci – baśnie, których „wartość i znaczenie” opisał Bettelheim należą od dawna do kanonu lektur dziecięcych.

Z drugiej strony wiele książek pisanych z myślą o dziecięcym odbiorcy znajduje większe uznanie wśród czytelników dorosłych. Kiedy i dlaczego tak się dzieje, czego dorosły czytelnik poszukuje i co w nich odnajduje? Na te pytania między innymi próbują odpowiedzieć Autorzy niniejszego numeru czasopisma.

Książki dla dzieci i młodzieży zajmują ugruntowane miejsce w dyskursie kulturowym. Mówi się o nich, bada, analizuje i interpretuje w różnych kontekstach: historyczno i teoretycznoliterackim, pedagogicznym, antropologicznym, socjologicznym, filozoficznym. Od samego początku istnienia literatury dla dzieci, od wieku XVIII, zjawisko to rodzi pytania, sugestie i spory. Towarzyszące pierwszym autorom piszącym dla dzieci pytanie „jak uczyć, bawiąc?” łączy się z innym, podlegającym zmianom „czego uczyć?”, a nawet wywrotowym „po co uczyć?” Lektury dziecięce, poddawane weryfikacji przez dorosłych: pedagogów, krytyków, badaczy oraz dziecięcych czytelników stanowią obszar literatury, w którym panuje nieustanny ruch. Wyrazista odmienność łączy się tu z niedookreśleniem i płynnością, teksty wędrują, zmieniając półki biblioteczne i księgarskie – z dziecięcych na dorosłe i na odwrót. Ograniczenia, wynikające z postulatowości i użytkowości literatury dziecięcej nie powodują jej zamknięcia, paradoksalnie to w niej często można powiedzieć i pokazać więcej.

Interesujące może być przyjrzenie się i zbadanie sposobów, środków i strategii, dzięki którym lektury dziecięce stają się otwarte, zawierają w sobie potencjał do wciąż nowych interpretacji. Dla opisanego zjawiska szczególnie przydatna wydaje się formuła przekraczania granic, rozumiana szeroko, uwzględniająca różne aspekty obecności i funkcjonowania literatury dziecięcej w kulturze i życiu społecznym. W ostatnich latach zainteresowanie wzbudza zjawisko, które w anglosaskich badaniach określane jest jako *crossover literature*. Pojęcie to odnosi się do książek atrakcyjnych dla dzieci i dorosłych, utworów o podwójnym adresie czytelniczym. Współczesny rozkwit tego rodzaju literatury (istniejącej już wcześniej, by wspomnieć H. Ch. Andersena, L. Carolla, J.R.R. Tolkiena, a z polskich pisarzy: B. Leśmiana, J. Korczaka, H. Górką) każe zastanowić się nad przyczynami jego popularności. Być może jest to sygnał kształtowania się nowego gatunku literackiego, którego cechy formalne to: nieokreślony adresat (i dziecko, i dorosły), dziecięcy lub nastoletni bohater, ambiwalentne rozumienie kategorii moralnych, temat poszukiwania tożsamości. Inna hipoteza wskazuje na możliwość formowania się nowego typu czytelnika, który niezależnie od wieku poszukuje rozrywki, zabawy lub – przeciwnie – konfrontacji z innością.

Dzisiaj literatura dziecięca otwiera się na tematy dotychczas w niej nieobecne, uznawane za kontrowersyjne, takie jak cierpienie, śmierć, wojna, przemoc, polityka, stereotypy dotyczące ról płciowych. Powstają i rozwijają się nowe gatunki bez wyraźnie ustalonego adresu czytelniczego:

książki obrazkowe, komiksy, fantasy, pensjonarska powieść wampiryczna. Zmieniają się perspektywy badawcze, do wypracowanych i uświęconych tradycją dołączają teorie i metodologie wcześniej zastrzeżone „tylko dla dorosłych” – semiotyka, psychoanaliza, krytyka feministyczna, badania kulturowe, postkolonializm. Efektem tych zjawisk jest mieszanie się, przenikanie się kategorii dorosłości i dziecięcości, a może nawet ich zanikanie. Być może przyszłość pisarstwa i krytyki literatury dziecięcej zawrze się w formule Marii Nikolajewej „literatura dziecięca przychodzi z wiekiem”.

